

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДОКАЗУВАННІ

С. В. Албул

Одеський державний університет внутрішніх справ,
начальник кафедри оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент, полковник міліції

ПРАВООХОРОННА РОЗВІДКА ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОКАЗУВАННЯ: ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

Світова правоохоронна практика свідчить про втручання злочинності в різні сфери життєдіяльності суспільства. Вона розвивається на підставі розширення й ускладнення кримінальної діяльності. Дестабілізуючий вплив злочинності позначається на економіці, а також на політичних і суспільних процесах, що відбуваються в країні. Підвищення ефективності боротьби із злочинністю на сучасному етапі, яка набуває професіоналізму, організованості, транснаціоналізації, без сумніву, потребує удосконалення всієї правоохоронної діяльності та її правового забезпечення. З прийняттям у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України вітчизняна правоохоронна система отримала нові дієві засоби попередження, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень. Новели кримінального процесуального законодавства торкнулися також і процесу доказування.

Серед багатьох напрямів протидії органів внутрішніх справ організованій злочинній діяльності найбільш дієвим та перспективним, на наш погляд, є виконання спеціального завдання негласними штатними та позаштатними працівниками з протидії злочинній діяльності організованої групи чи злочинної організації. За своєю сутністю така діяльність може бути визначена як розвідувальна (Албул С. В. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організо-

ваної групи чи злочинної організації : новий крок у правовому забезпеченні / С. В. Албул, С. А. Хімченко // Правове життя сучасної України : Матеріали міжнародної звітної наукової конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу НУ «ОЮА» (16–17 травня 2013 р.) / Відп. ред. д.ю.н., проф. В. М. Дрьомін // НУ «ОЮА» — Одеса: Фенікс, 2013. — С. 263). За нашим переконанням, можна з впевненістю говорити про формування правоохоронної розвідки, яка може стати дієвим інструментарієм процесу доказування у кримінальному провадженні (Албул С. В. Використання документів оперативного прикриття: кримінально-правові аспекти // Проблеми створення та використання легендованих підприємств в оперативно-розшуковій діяльності: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. — Одеса: ОДУВС, 2010. — С. 5–9). У теперішній час означений напрям протидії злочинності є достатнім чином регламентований нормативно-правовими актами різних рівнів та різних галузей, серед яких слід виокремити Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, закони України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», низку відомчих та міжвідомчих нормативних актів, зокрема спільний наказ Генеральної Прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» тощо.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативні підрозділи мають право «виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації» (п. 8). Для цього їм надано право «мати...негласних штатних та позаштатних працівників» (п. 13) та «використовувати конфіденційне співробітництво» (п. 14). У свою чергу, в розділі IV «Заходи щодо забезпечення боротьби з організованою злочинністю» Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» на законодавчому рівні передбачена

можливість легендованого введення негласних співробітників в організовані злочинні угруповання. При цьому оперативним підрозділам надається право використання у боротьбі з організованою злочинністю негласних співробітників (ст. 13) та учасників організованих злочинних угруповань (ст. 14).

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації відносить до категорії негласних слідчих (розшукових) дій, тобто до різновиду слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (ст. 272). Відповідно до ст. 272 КПК України, під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником вказаної групи чи злочинної організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування. Як бачимо, законодавець не розкриває самого поняття «спеціальне завдання», а лише вказує на його мету — отримання відомостей, речей і документів, які мають значення для досудового розслідування. При цьому виконання вказаними особами такого спеціального завдання, як негласна слідча (розшукова) дія, здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу.

У свою чергу, спільний наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» передбачає, що виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації полягає в організації слідчим і оперативним підрозділом введення уповноваженої ними особи, яка відповідно до закону виконує спеціальне

завдання, в організовану групу чи злочинну організацію під легендою прикриття для отримання речей і документів, відомостей про її структуру, способи і методи злочинної діяльності, які мають значення для розслідування злочину або злочинів, які вчиняються цими групами. При цьому тактика здійснення оперативного впровадження негласних працівників для виконання спеціального завдання до організованих груп чи злочинних організацій регламентується окремими відомчими нормативними актами з грифом обмеженого доступу.

Слід зазначити, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України та, відповідно, й міжвідомчий наказ вперше передбачають встановлення термінів виконання такого завдання — «виконання спеціального завдання не може перевищувати шість місяців, а в разі необхідності строк його виконання продовжується слідчим за погодженням з керівником органу досудового розслідування або прокурором на строк, який не перевищує строку досудового розслідування». За нашим переконанням такі обмеження строку виконання спеціального завдання є недоцільним. На практиці — це комплексна спеціальна оперативно-розшукова операція, яку безпосередньо здійснюють штатні негласні працівники. Виконання такого спеціального завдання може бути як тактичним (короткостроковим), так і стратегічним (довгостроковим). Тільки на організацію та підготовку такої потребується час, який може значно перевищувати шестимісячний термін, адже до її здійснення залучається значний потенціал великої кількості спеціалістів — від психологів до гримерів та бутафорів. Потребує ретельного підготування введення негласного працівника до складу організованої групи чи злочинної організації та виведення його після виконання завдання. Слід пам'ятати, що від ретельної підготовки залежить не тільки результативність протидії злочинам, а, насамперед, здоров'я та життя самого оперативного працівника.

Вітчизняний законодавець йде шляхом законодавчого заохочення та визнання соціально позитивною поведінкою виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Про це свідчить той факт, що у чинному Кримінальному кодексі України виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи

чи злочинної організації передбачено як окрема обставина, що виключає злочинність діяння. Відповідно до ст. 43 Кримінального кодексу України, «не є злочином вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх злочинної діяльності». Особа, яка виконує спеціальне завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, підлягає кримінальній відповідальності лише за вчинення у складі організованої групи чи злочинної організації особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно і поєданого з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, вчиненого умисно і пов'язаного з спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків. Крім того, в разі вчинення особою, яка виконувала спеціальне завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, таких злочинів, вона не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у виді позбавлення волі не може бути призначено їй на строк, більший, ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за цей злочин. Примітно, що аналогічні положення містять й відповідні відомчі нормативні акти, що регламентують організаційно-тактичні аспекти виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Аналіз наведених положень чинного законодавства, на наш погляд, свідчить, що існуючий стан правової регламентації виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (правоохоронної розвідки), хоча і здається, на перший погляд, достатньо повним, але при ретельному ознайомленні виявляється таким, що потребує вдосконалення з урахуванням міжгалузевих зв'язків, кореляції понять та визначень, особливостей організації і тактики правоохоронної діяльності. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що на сьогодні нагально необхідними є науково обґрунтовані підходи до вирішення завдань, які стоять перед правоохоронними органами, та подальші ґрунтовні дослідження в галузі правового забезпечення своєчасно-

го попередження, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, що їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів громадян і юридичних осіб.

О. О. Подобний

Одеський державний університет внутрішніх справ,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОКУМЕНТУВАННЯ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЙОГО СПІВВІДНОШЕННЯ З ДОКАЗУВАННЯМ

Проблема оперативно-розшукового документування є центральною в практиці ОРД, активно й послідовно вивчається її теорією. Дослідженнями цієї тематики відзначилися В. Г. Бобров, Б. В. Бойцов, В. М. Бурикін, А. Ф. Возний, В. І. Медушевський, В. Г. Самойлов, Г. К. Синілов та ін.

Ще на початку 70-х років минулого сторіччя А. Ф. Возний зазначив, що документування тісно пов'язано з доказуванням у кримінальній справі, оскільки і перше, і друге мають єдину мету — «розкрити» злочин (Возный А. Ф. Основные положения оперативной разработки: обзорная лекция / Возный А. Ф. — Киев: КВШ МВД СССР, 1973. — С. 26). З цього приводу також відзначають єдність документування і доказування, яка полягає не тільки в тому, що вони використовують однакові пізнавальні методи, але й у єдиному для них пізнавальному процесі — збирання, фіксація, дослідження, оцінка інформації, загальність мети, додержання критерію належності, забезпечення її достовірності. По суті, оперативно-розшукова інформація за змістом повинна відповідати тим самим вимогам, що і доказова. Різниця між ними — в засобах і методах збирання й дослідження інформації (фактичних даних), а також у значимості отриманих результатів (Грохольський В. Л. Поєднан-